

УДК 334.73; DOI: 10.31388/2519-884X-2019-39-115-121

Кальченко С. В., д. е. н., доцент

Демко В. С., аспірантка

Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ

Анотація. В статті досліджено теоретичні та прикладні засади розвитку сфери туризму на території Запорізької області. Проаналізовано рекреаційний потенціал Запорізької області та характер його використання. Доведено необхідність стимулювання розвитку форм сільського туризму. Сформульовано основні напрямки ефективного функціонування регіонального туристичного бізнесу в Запорізькій області. Обґрунтовано необхідність розвитку нових форм та напрямків туристичної діяльності в регіоні.

Ключові слова: туристична діяльність, стратегія розвитку, фестивальний туризм, аграрний туризм, ресурсний потенціал.

JEL code classification: D10, D13; D,19

Kalchenko S. V.,

Doctor of Economics, Associate Professor

Demko V. S., PhD student

Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University

STRATEGIC DIRECTIONS OF THE TOURIST INDUSTRY DEVELOPMENT IN THE ZAPORIZHZHYA REGION

Abstract. Introduction. Under the current conditions, the problem of ensuring the socio-economic development of the regions is of particular importance, given the prolonged crisis situation of the national economy. In our opinion, special attention should be paid to the forms and types of tourism, the functioning of which has hitherto been insufficiently widespread and the basis of which is rural households. Some aspects of the regional policy to promote tourism development need to be further explored, given its multifaceted nature and the place of small businesses in the service sector. The purpose of this article is to develop and substantiate the strategic foundations for the development of the tourism industry in the Zaporizhzhya region, taking into account the socio-economic and cultural importance of a number of its varieties. Results. The results of the study proved the need to change approaches to the regional policy of promoting tourism in the Zaporizhzhya region. It is proved that the historical, cultural and natural-climatic potential of the region is not used enough. The main aspects of the Strategy for the development of tourism in the Zaporizhzhya region for the period 2020-2025.

The strategy is based on the principles of the factor-rotational concept of economic development, according to which the key to effective functioning of business entities at the present stage is to improve the skills of employees on the basis of active creation, processing and practical use of information material. Also, the scientific basis was the provision of the concept of socially responsible business. Conclusions. The paper outlines the strategic directions of the state policy of promoting the development of tourist activities in the Zaporizhzhya region. The proposed measures are based on the principles of socially responsible business conduct as a form of expression of the concept of sustainable development of society. The necessity of expanding the directions of tourist activity, the resource base of which is rural households (rural green tourism, ecological tourism, gastronomic tourism, etc.) has been proved. The importance of proper information support for the development of tourist activity in the region and the creation of a network of regional laboratories to study the local features of the functioning of the tourism industry are substantiated.

Keywords: tourism, development strategy, festival tourism, agrarian tourism, resource potential.

Постановка проблеми. В сучасних умовах економічного розвитку регіонів набуває особливого значення, враховуючи тривалий

кризовий стан національної економіки, дистанціювання представників державних інституцій від вирішення системних проблем соціуму та бізнес-середовища, перекладання цих завдань на управлінців місцевого рівня. Необхідність розробки дієвих заходів стимулювання підприємницької активності обумовлює обов'язковість детального вивчення наявного ресурсного потенціалу (природно-кліматичний, соціально-культурний, людський, матеріально-технічний, фінансовий тощо), як основи для відбудови існуючих та розвитку нових напрямків господарської діяльності. Враховуючи зазначені обставини, дослідження стратегічних напрямків розвитку туристичної діяльності на території Запорізької області є надзвичайно актуальною. Особливу увагу, на нашу думку, необхідно приділяти формам та видам туризму, функціонування яких дотепер мало недостатньо масовий характер і основою яких є сільські домогосподарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфіка розвитку туристичної галузі як складової національної економіки, зокрема, сучасні проблеми функціонування національного аграрного туризму висвітлювалися в роботах Л.В. Забуранної, М.Й. Маліка, Я.М. Надворняк та ін. Особливості здійснення економічної діяльності сільськими домогосподарствами, беручи до уваги їх соціально-економічну природу, знайшли своє відображення в роботах І.В. Коблянської, І.В. Свиноуса, О.В. Чайнова та ін. Разом з цим, на нашу думку, потребують подальшого вивчення окремі аспекти регіональної політики сприяння розвитку туристичної діяльності, враховуючи її багатогалузевий характер та місце малих форм господарювання в даному напрямку сфери послуг.

Мета статті – розробка та обґрунтування стратегічних засад розвитку туристичної галузі в Запорізькій області, беручи до уваги соціально-економічне та культурне значення цілої низки її різновидів.

Основні результати дослідження. Необхідно відмітити, що існуючі регіональні програми стимулювання розвитку туризму, поперше, спрямовані на використання наявного ресурсного потенціалу, а, по-друге, розглядають його лише у курортно-рекреаційній та

історико-культурній площинах. В останньому випадку увага акцентується лише на пам'ятках загальнонаціонального масштабу (козацький острів Хортиця та Кам'яна могила).

Аналізуючи зміст «Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2020 року», прийнятою та реалізованою Запорізькою обласною державною адміністрацією, необхідно відмітити, що в якості рекреаційних ресурсів розвитку туристичного бізнесу в Запорізькій області наводяться курорт державного значення Бердянськ, місто Приморськ та селище Кирилівка, як курортні центри. Відмічається також факт існування близько 500 оздоровчих закладів, а також 30 садіб зеленого туризму[8].

Якщо не брати до уваги зелені садиби, переважна більшість курортних закладів була створена ще за радянських часів, а сьогодні їх діяльність спрямована на підвищення рівня сервісу та удосконалення матеріально-технічної бази. Характеризувати даний тип розвитку як інтенсивний можна лише по відношенню до застарілого обладнання, в той час як даний процес є банальною заміною зношених основних засобів тими, які використовуються на даний момент.

Єдиним новим напрямком туристичної діяльності в регіоні, на нашу думку, можна вважати садибний туризм, сприяння розвитку якого є особливо важливим, враховуючи селоутворюючу та селотворюючу роль сільських домогосподарств, що є ресурсною основою даного напрямку господарської діяльності. Водночас темпи розбудови зазначеної форми туризму є досить повільними, а сам процес практично не відслідковується регіональними статистичними органами.

Так, результати стратегічного аналізу соціально-економічного розвитку Запорізької області свідчать про високий рівень тінізації бізнесу у сфері туризму. Зазначається, зокрема, що статистичні дані не відповідають реальній інформації щодо обсягів туристичного потоку в області, а також кількості юридичних та фізичних осіб, які працюють у цій сфері. [7]

Незважаючи на те, що даний процес призводить до негативних соціально-економічних наслідків (недоотримання коштів у центра-

льний та місцевий бюджети, недофінансування інфраструктурних проектів тощо), відкритим залишається питання залучення зазначених юридичних та фізичних осіб до процесу регіонального розвитку. Їх роль у формуванні дохідної та витратної частин місцевих бюджетів мізерна, вони функціонують в умовах «дикого ринку» чистої конкуренції.

Аналогічно було здійснено аналіз історико-культурної складової туристичного потенціалу Запорізької області. В «Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2020 року» увага акцентується переважно на значенні острова Хортиця, його місця в історії рідного краю, починаючи з давньоруських часів. Вказується також факт знаходження на території області 25 музейних закладів (23 з них комунальні), у тому числі, музеї 2-х національних заповідників. Крім цього, існує 8436 пам'яток історії та культури, з них 6654 – пам'ятки археології, 1725 – історії, 37 – монументального мистецтва; 20 – науки і техніки. До Списку історичних населених місць України включено 6 населених пунктів: Запоріжжя, Бердянськ, Мелітополь, Токмак, Оріхів, Гуляйполе. [8]

Дослідження свідчать, що переважна більшість наявних об'єктів культурної спадщини та історико-культурної інфраструктури були створені до 1991 р. і сучасний стан функціонування історико-культурного туризму в Запорізькій області потребує суттєвого поліпшення. На необхідності нарощення туристично-рекреаційного потенціалу регіону наголошується в «Проекті стратегії соціально-економічного розвитку Запорізької області до 2027 року».

В даному документі, зокрема, сформульовано наступні напрямки:

- розвиток туристичних продуктів та мереж;
- туристична промоція області, підтримка інноваційних проектів, культурно-мистецьких заходів, що формують імідж регіону;
- просування історико-культурного туризму[7].

Незважаючи на численні організаційні проблеми, за рахунок сприятливих природно-кліматичних умов та наявного інфраструктурного забезпечення протягом 2014-2018

років на території Запорізької області спостерігалось зростання показників діяльності туристичного бізнесу. Згідно статистичних даних, щорічно регіон в середньому відвідувало від 15 до 16 тисяч осіб. Суттєво зріс обсяг туристичного збору. Зокрема, у 2018 р. даний показник збільшився порівняно з минулим роком на 33%.

Як свідчать дослідження, туристична галузь Запорізької області має значний потенціал для подальшого розвитку. Разом з цим, на нашу думку, необхідним є внесення суттєвих змін до організаційних підходів щодо розробки державних заходів сприяння ефективного функціонування регіонального туризму. Враховуючи зазначені обставини, нами розроблено основні аспекти Стратегії розвитку туристичної діяльності в Запорізькій області на період 2020-2025 рр.

В основу стратегії закладено принципи факторно-ротаційної концепції економічного розвитку, у відповідності до яких запорукою ефективного функціонування господарюючих суб'єктів на сучасному етапі є підвищення кваліфікаційного рівня працівників на основі активного створення, обробки та практичного застосування інформаційного матеріалу. Науковою базою дослідження слугували також положення концепції соціально-відповідального ведення бізнесу, яка передбачає встановлення взаємовигідних зв'язків між представниками регіонального бізнесу, місцевими владними інститутами та громадою з метою забезпечення соціального миру та злагоди в суспільстві.

Слід відзначити, що процес залучення туристів, перш за все, передбачає креативний підхід до здійснення економічної діяльності, в рамках якого можливим є створення нових туристичних об'єктів, які не обов'язково культурно пов'язані з місцевою історією. Саме тому основні зусилля по розвитку туристичного потенціалу, пропонуємо спрямувати на сільський зелений туризм, екологічний туризм, фестивальний туризм, гастрономічний туризм, рекреаційний туризм (табл.1).

На даний момент переважна більшість наведених різновидів (зокрема, екологічний та гастрономічний туризм) займає незначний відсоток у загальній структурі туристичних

послуг. Ця ситуація є об'єктивним наслідком стратегії, яку обрали юридичні та фізичні особи, зайняті у даному виді підприємницької діяльності. Зокрема, суб'єкти приватного бізнесу основну увагу в підприємницькій активності звертають на рекреаційну складову. При цьому необхідно відмітити, що практична реалізація відбувається саме в напрямку відпочинку і розваг, а не рекреації в класич-

ному вигляді, тобто оздоровлення, відновлення затрачених сил. Функціонування державних або відомчих оздоровчих закладів має більш виважений в рекреаційному плані характер, проте суттєво залежить від фінансування та (у випадку відомчого підпорядкування) галузевої спеціалізації головної структури.

Таблиця 1

Стратегічні напрями та прогнозовані результати державної політики сприяння розвитку видів туристичної діяльності в Запорізькій області*

Сфера діяльності	Стратегічні напрями	Прогнозовані результати
Сільський зелений туризм	збільшення кількості зелених садиб	створення нових робочих місць, популяризація сільської місцевості, відродження сільської місцевості
	відновлення культурно-історичних, природних, архітектурних пам'яток регіону	підвищення туристичного потоку в регіоні
	відновлення об'єктів соціальної інфраструктури	зростання національних та іноземних туристичних потоків
	покращення якості туристичних послуг, адаптація до європейських стандартів гостинності	поліпшення соціально-економічного статусу сільських територій
	інформаційне забезпечення розвитку туризму	підвищення популярності сільського зеленого туризму на внутрішньому та зовнішньому туристичному ринку
	підготовка висококваліфікованих кадрів	поглиблення співробітництва з закладами вищої освіти, підвищення організаційного рівня ведення туристичного бізнесу
Екологічний туризм	окультурення природних зон	покращення екологічного середовища регіону
	створення екологічно чистих ділянок для відпочинку	оздоровлення населення
	залучення місцевих жителів до охорони навколишнього середовища	покращання природоохоронної діяльності
	створення нових екологічних маршрутів	збільшення національного і іноземного туристичного потоку, популяризація краю, створення нових робочих місць
	екологічне навчання	формування екологічної свідомості серед населення
Фестивальний туризм	організація проведення щорічних масових культурних заходів	збільшення національного і іноземного туристичного потоку, популяризація іміджу краю, створення нових робочих місць, нові надходження до місцевих бюджетів
	підтримка традицій національних меншин	підвищення культурного рівня населення, популяризація іміджу краю

	проведення культурних галузевих заходів	реклама галузі та конкретних виробників, економічний, соціальний розвиток регіону
	проведення масових навчальних заходів (форуми, тренінги, семінари)	підвищення освітнього та компетентнісного рівня працівників туристичної сфери
Гастрономічний туризм	створення нових гастрономічних маршрутів та турів	популяризація іміджу краю, підвищення рівня інформаційного забезпечення регіонального туризму
	створення гастрономічних майстерень, туристичних об'єктів в регіоні	підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення туристичної галузі
	проведення професійних майстер класів, змагань	підвищення кваліфікаційного рівня працівників туристичного бізнесу
Рекреаційний туризм	забезпечення збільшення кількості санаторно-курортних закладів	зростання чисельності вітчизняних та закордонних туристів, збільшення кількості висококваліфікованих робочих місць
	створення, відновлення та підтримка природних лікувально-оздоровчих місць відпочинку	поліпшення екологічної ситуації в регіоні, підвищення рівня екологічної відповідальності населення
	формування місцевих зон відпочинку	розвиток малого та середнього бізнесу в регіоні

**Джерело: авторська розробка*

Зазначені обставини обумовлюють важливість активної участі регіональних державних інститутів у стимулюванні диверсифікованого розвитку місцевого туризму, зокрема його малих форм. Здійснення належних заходів щодо забезпечення ефективного функціонування зазначених напрямків, на нашу думку, дозволяє очікувати відповідних результатів, як в економічній, так і в соціальній площинах.

Слід відмітити, що практична реалізація наведених заходів, сприяння розвитку регіонального туризму дозволяє досягти не тільки суто економічних результатів (підвищення ефективності функціонування галузі, зростання надходжень до місцевого та центрального бюджету тощо). Важливою складовою є досягнення також і гуманітарних цілей, формування у населення національно-патріотичної свідомості, яка базується на історичних подіях рідного краю, розуміння необхідності індивідуальної екологічної відповідальності і, перш за все, набуття належних компетентнісних навиків, необхідних для успішного ведення туристичної діяльності.

Остання обставина обумовлює актуаль-

ність формування на базі регіональних науково-навчальних центрів мережі наукових лабораторій з питань вивчення місцевої специфіки здійснення туристичної діяльності, моніторингу сучасного стану, виявлення проблем розвитку та розробки рекомендацій щодо їх усунення.

Лабораторія здійснюватиме моделювання різних форм та методів організації туристичної та рекреаційної діяльності, проводитиме моніторинг регіонального розвитку туристичного бізнесу згідно організаційно-правової та галузевої диференціації. Потенційними клієнтами лабораторії є суб'єкти малого аграрного виробництва, орієнтовані на диверсифікацію господарської діяльності, вітчизняні та закордонні туристичні компанії. При необхідності Лабораторія може розробляти відповідні розділи регіональних програм розвитку малого та середнього бізнесу. Особливий інтерес результати досліджень лабораторії представлятимуть для місцевих селянських господарств, враховуючи потенційні негативні наслідки загострення конкурентної боротьби за земельні ресурси. Бенефіціарами лабораторії будуть фізичні та юридичні особи, які здійснюють туристичну

діяльність у приморській зоні південного сходу України. В лабораторії будуть створені додаткові робочі місця та залучатимуться фахівці університету з метою розробки наукового обґрунтованих рекомендацій за результатами досліджень або моніторингу.

Слід відзначити, що основою конкурентоспроможного функціонування усіх форм та напрямків туристичного бізнесу в сучасних умовах є наукове обґрунтування їх діяльності. Це, в свою чергу, обумовлює необхідність відповідного інформаційного та кадрового забезпечення. В результаті зазначених обставин робота лабораторії здійснюватиметься на засадах самоокупності.

Висновки. В сучасних умовах забезпечення розвитку туристичної галузі є важливим напрямом регіональної соціально-економічної політики. Ефективна експлуатація природно-кліматичного та історико-культурного потенціалу дозволяє суттєво підвищити рівень підприємницької активності, стимулюватиме наповнення місцевого та центрального бюджетів, позитивно впливатиме на рівень добробуту населення, уповільнюватиме процеси депопуляції.

Список літератури:

1. Забуранна Л.В. Зарубіжний досвід розвитку сільського зеленого туризму. Економіка АПК. 2011. № 6. С.178-183.
2. Забуранна Л.В. Сільський аграрний туризм як чинник розвитку сільських територій. Економіка АПК. 2010. № 8. С.100-106.
3. Закон України «Про особисте селянське господарство» № 742 від 15.05.2003р. URL: <http://konesh.ru/zakon-ukrayini-pro-osobiste-selyanseke-gospodarstvo-stranica-4.html> (дата звернення 4.09.2019).
4. Кудла Н.Є. Шляхи підвищення якості сільського туризму. Економіка АПК. 2012. № 5. С.116-122.
5. Малік М.Й. Забуранна Л.В. Сільський аграрний туризм як чинник розвитку сільських територій. Економіка АПК. 2012. № 5. С.110-115.
6. Надворняк Я.М. Тенденції розвитку економіки туризму Івано-Франківської області. Економіка АПК. 2012. № 1. С.84-89.
7. Стратегічний аналіз соціально-економічного розвитку Запорізької області (оновлений) <https://www.zoda.gov.ua/news/45047/informatsiya-shodo-rozrobki-proektu-strategiji-2027-ta-planu-zahodiv-na-2021-2023-roki-z-jiji-realizatsiji.html> (дата звернення 16.10.2019).
8. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2020 року. Запоріжжя. 2015. С.15-17
9. Чаянов А.В. Природа крестьянского хозяйства и земельный режим. Труды Всерос. съезда Лиги аграрных реформ. 1918. М. С.4-5.
10. Mishenin, Y., Valentynov, V., Maslak, O., Koblianska, I. (2017) Modern transformation in small-scale agricultural commodity production in Ukraine. Marketing and management of innovation, 4, 358–366.
11. Varchenko, O., Svydnous, I., Grynchuk, Y. and at (2018). The strategy of developing agricultural supply chain in terms of food security in Ukraine. International Journal of Supply Chain Management. 7(5). 657-666.

References:

1. Zabuanna, L.V. (2011) Zarubizhnyy dosvid rozvytku sil's'koho zelenoho turyzmu [Foreign experience in the development of rural green tourism]. *APK economy*, № 6, pp. 178-183 [in Ukrainian].
2. Zabuanna, L.V. (2010) Sil's'kyu ahrarnyy turyzm yak chynnyk rozvytku sil's'kyu terytoriy [Rural agricultural tourism as a factor in the development of rural territories]. *APK economy*, № 8, pp. 100-106 [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrayiny «Pro osobyste selyans'ke hospodarstvo» [The Law of Ukraine "On Personal Peasant Farming"] (2003), № 742. Available at: <http://konesh.ru/zakon-ukrayini-pro-osobiste-selyanseke-gospodarstvo-stranica-4.html> (accessed 4 September

2019) [in Ukrainian].

4. Kudla, N.E. (2012). Shlyakhy pidvyshchennya yakosti sil's'koho turyzmu [Ways to improve the quality of rural tourism] *APK economy*, № 5, pp. 115-122 [in Ukrainian].

5. Malik M.Y. Zaburna L.V. (2012). Sil's'kyy ahramnyy turyzm yak chynnyk rozvytku sil's'kyy terytoriy [Rural agricultural tourism as a factor in the development of rural territories]. *APK economy*, № 1. Pp. 84-89 [in Ukrainian].

6. Nadvornyyak, Ya.M. (2012) Tendentsiyi rozvytku ekonomiky turyzmu Ivano-Frankivs'koyi oblasti [Trends in tourism economy development in Ivano-Frankivsk region]. *APK economy*, № 1, pp. 84-89 [in Ukrainian].

7. Stratehichnyy analiz sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku Zaporiz'koyi oblasti (onovlenyy) [Strategic analysis of socio-economic development of Zaporizhzhya region (updated)] <https://www.zoda.gov.ua/news/45047/informatsiya-shodo-rozrobki-proektu-strategiji-2027-ta-planu-zahodiv-na-2021-2023-roki-z-jiji-realizatsiji.html> (accessed 16 October 2019) [in Ukrainian].

8. Stratehiya rehional'noho rozvytku Zaporiz'koyi oblasti na period do 2020 roku (2015). [Strategy of regional development of Zaporizhzhia region till 2020], pp. 15-18 [in Ukrainian].

9. Chayanov, A. V (1918) Priroda krest'yanskogo khozyaystva i zemel'nyy rezhim [The nature of the farm and land regime] [in Russian] [in Ukrainian].

10. Mishenin, Y., Valentynov, V., Maslak, O., Koblinska, I. (2017) Modern transformation in small-scale agricultural commodity production in Ukraine. *Marketing and management of innovation*, 4, pp. 358–366 [in Ukrainian].

11. Varchenko, O., Slynous, I., Grynchuk, Y. and at (2018). The strategy of developing agricultural supply chain in terms of food security in Ukraine. *International Journal of Supply Chain Management*, 7(5), pp. 657-666 [in Ukrainian].